

самі. Як аргумент наводиться вдале, на наш погляд, твердження: «якщо незнання про існування закону не звільняє звичайних осіб від відповідальності – презумпція знання закону, то недоречним було б запровадження презумпції незнання закону слідчим, прокурором та суддею».

Багато вчених вважають, що слідчий, прокурор, суд мають використовувати, при необхідності, залучення правових знань інших осіб, наприклад, спеціалістів. Як убачається, це дійсно вдала пропозиція. Оскільки думка спеціаліста відповідно до вітчизняного кримінального процесуального законодавства не є доказом, і відповідна посадова особа буде оцінювати ті чи інші обставини від свого імені, самостійно несучи відповідальність за прийняте рішення. До того ж, спеціалісту можна ставити запитання будь-якого характеру.

Однак через недостатню врегульованість цього інституту постає багато питань. Наприклад, чи має право спеціаліст знайомитись з матеріалами провадження; і чи взагалі він може надавати консультації з питань права, оскільки із визначення, що його містить процесуальний закон, випливає, що експерт повинен володіти знаннями та навичками щодо застосування технічних та інших засобів і може надавати консультації, що потребують відповідних знань та навичок.

Як бачимо, проблема використання спеціальних знань, зокрема і таких, що мають правовий характер, у кримінальному провадженні досить неоднозначна. Вважаємо, що в деяких випадках використання слідчим, прокурором, судом спеціальних знань інших осіб у галузі права повинно мати право на існування. Однак воно має набути відповідної процесуальної форми, для того щоб його правомірність і допустимість не викликала сумнівів.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ НЕГАЙНОГО СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОБМЕЖЕННЯМ СВОБОДИ ЛЮДИНИ

КРИКУНОВ О. В.

**доцент кафедри кримінального права та процесу Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна**

Фундаментальне право особи на особисту недоторканність гарантоване низкою міжнародних та національних правових джерел права. У цілях досягнення балансу приватних та публічних інтересів це природне право кожної людини може бути тимчасово обмежене на підставі та в порядку, що чітко закріплені у законодавстві відповідної держави. Разом із тим, універсальними вимогами, які покликані забезпечити верховенство права у таких конфліктних ситуаціях обмеження свободи особи, є обов'язковість судового контролю, а також його негайне здійснення безсторонньою уповноваженою особою. Зокрема, у п. 3 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (далі по тексту – Конвенція) вказано, що кожен, кого заарештовано або затримано з метою допровадження до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню правопорушення чи її втечі після його вчинення, має *негайно постати перед суддею* чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом *упродовж розумного строку* або звільнення під час провадження ... (О.К. – курсив автора) [1]. Цілком зрозумілою є прискіплива увага до оперативності судового контролю щодо затримання чи взяття під варту особи, щодо якої є обґрунтована підозра у причетності до злочинної діяльності, але яка захищена презумпцією невинуватості. Втім, очевидно, що авторами Конвенції використано оціночні поняття, які щоразу підлягають тлумаченню.

Таке тлумачення здійснюється у рішеннях Європейського Суду з прав людини (далі по тексту – Суду), які і формують певний стандарт стосовно строків судового контролю за обмеженням свободи особи. Розглянемо окремі судові прецеденти у аналізованому полі.

Проблема негайності судового контролю має розглядатися у кожному випадку відповідно до його особливостей [2, п. 52]. Негайність має оцінюватися в кожній справі відповідно до її особливостей. Однак ступінь гнучкості у тлумаченні й застосуванні поняття негайності дуже обмежена [3, п. 62; 4, п. 48; 5, п. 42]. Оцінку «негайності» треба здійснювати у світлі мети і завдання ст. 5. Суд враховує важливість цієї статті в системі Конвенції: вона

втілює фундаментальне людське право, а саме – право людини на захист від свавільного втручання держави в її право на свободу. Судовий контроль над втручанням виконавчої влади в право людини на свободу є істотною рисою гарантії, втіленої у п. 3 ст. 5 Конвенції, ... [3, п. 58]. Щоб узгоджуватись з п. 3 ст. 5 Конвенції, судовий контроль має бути негайним, що є важливою гарантією від поганого поводження з людиною, взятою під варту [4, п. 48-49; 5, п. 42-43].

Лише те, що строк тримання під вартою узгоджується з національним правом, не звільняє владу від вимоги доставити обвинуваченого «негайно» до судді згідно зі ст.5 Конвенції [6, п. 61]. Пункт 3 статті 5 вимагає, щоб заарештована особа негайно постала перед суддею або судовою посадовою особою з тим, щоб дістати можливість виявити будь-які ознаки жорстокого поводження, а також звести до мінімуму будь-яке необґрунтоване втручання в особисту свободу. Хоча негайність належить оцінювати в кожній конкретній справі з урахуванням її особливостей ..., суворе часове обмеження, що його встановлює ця вимога пункту 3 статті 5, не дає змоги тлумачити його надто гнучко, бо інакше процесуальні гарантії були б серйозно послаблені на шкоду особі і виникла б небезпека послаблення самої суті того права, яке це положення захищає... [7, п.65].

Виходячи із таких загальних підходів, Суд в окремих справах оцінював дотримання вимоги про негайний судовий контроль за затриманням. Зокрема, хоча проблема негайності має розглядатися в кожному випадку у світлі його особливостей, період від 6 до 14 днів надто перевищує обмеження, передбачені п. 3 ст. 5 Конвенції, навіть якщо взяти до уваги труднощі військового життя і військової юстиції [8, п. 41; 9, п. 52; 10, п. 49].

Навіть найкоротший з чотирьох періодів затримання, а саме чотири дні і шість годин, проведені під вартою поліції паном Мак Федденом, перевищує жорсткі обмеження строку, який передбачений першою частиною п.3 ст.5 Конвенції. Надати такого значення особливостям цієї справи, щоб виправдати такий тривалий період затримання без припровадження до судді, було б занадто широким тлумаченням очевидного значення слова «негайно». Таке тлумачення значно послабило б процесуальні гарантії особи. Лише та незаперечна обставина, що заарештувати і тримати заявників під вартою спонукало виправдане намагання захистити суспільство в цілому від тероризму, не може забезпечити додержання особливих вимог ст. 5 п. 3 Конвенції [3, п. 62].

У іншій справі заявник постав перед суддею через три дні і двадцять три години після свого арешту... За таких обставин, це не видається негайним. Він був заарештований за обвинуваченням у скоєнні дрібного, ненасильницького правопорушення. Він вже провів двадцять чотири години під вартою, коли поліція порушила перед прокурором питання про звернення до компетентного суду за постановою про досудове ув'язнення заявника. Користуючись своїми повноваженнями ..., прокурор постановив затримати заявника ще на сімдесят дві години, не наводячи жодних мотивів, чому він вважає це за потрібне, за винятком стереотипного формулювання про наявність ризику переховування від слідства чи скоєння нових правопорушень. При цьому не видається, що, продовжуючи в такий спосіб термін тримання заявника під вартою, прокурор вжив належних заходів на забезпечення негайного припровадження останнього до судді, як це передбачає згадана вище норма... Замість цього, питання передали на розгляд Плевенського окружного суду в найостанніший момент, коли сімдесят дві години вже майже закінчувалися... Суд не бачить жодних особливих труднощів чи виняткових обставин, які завадили б представникам влади припровадити заявника до судді набагато раніше... Це було особливо важливо, з огляду на сумнівні правові підстави для позбавлення його волі. Отже, було порушення п. 3 ст. 5 Конвенції [7, п. 66].

Достатньо рідко у своїй практиці Суд встановлював відсутність порушення припису про негайність судового контролю за обмеженням свободи. Наприклад, Суд погодився, що припровадження заявника до судового органу через два дні після його арешту можна було б вважати «негайним» для цілей п. 3 ст. 5 Конвенції [4, п. 51].

Суд бере до уваги існування факторів об'єктивного виняткового характеру, визначаючи дотримання права особи на свободу та негайність судового контролю. Зокрема, тільки у виняткових випадках строк більш ніж чотири дні до звільнення або припровадження до суду, може бути виправданий з погляду п. 3 ст. 5 Конвенції [11, п. 86]. Як приклад подібної ситуації можна навести рішення у справі *Rigoroulos v Spain* від 12 січня 1999 р.). У ній Суд зазначає..., що тримання заявника під вартою тривало шістнадцять днів, тому що судно під його командуванням було захоплене у відкритому морі, в Атлантичному океані, на значній відстані - понад 5500 км - від іспанського суходолу, і щоб дістатися порту Лас-Пальмас, треба було йти не менш ніж шістнадцять днів. З цього приводу заявник сам визнав, що через опір, який вчинили деякі члени екіпажу, «Архангелос» зміг знову вийти в плавання лише за сорок три години після того, як його взяли на абордаж. Тому-то цю затримку

не можна приписати іспанським органам влади. Зрештою, саме всі ці обставини завадили заявникові постати раніше перед органом судової влади. З огляду на викладене вище, Суд вважає, що, таким чином, можливості скоріше припровадити заявника фізично до слідчого судді фактично не було. Суд відзначає з цього приводу, що як тільки заявник прибув у Лас-Пальмас, його переправили в Мадрид літаком і що він постав перед органом судової влади наступного дня. Суд вважає нереалістичним припущення заявника про те, що іспанські органи влади могли б звернутися до британських органів по дозвіл змінити курс «Архангелос» на острів Вознесіння, який, врешті, розташований приблизно за 890 морських миль (близько 1600 км) від місця, де судно захопили. Виходячи з цього, Суд вважає, що, з огляду на цілком виняткові обставини справи, не можна сказати, ніби час, який збіг із моменту взяття заявника під варту до моменту, коли він постав перед слідчим суддею, був порушенням вимоги щодо негайності п. 3 ст. 5 Конвенції [12, п.69].

Отже, підводячи підсумки проведеного дослідження, можемо зробити висновок, що проблема негайності судового контролю розглядається Судом у кожному випадку відповідно до його особливостей. Однак ступінь гнучкості у оцінці негайності судового контролю дуже обмежений, бо інакше процесуальні гарантії законності затримання були б серйозно послаблені на шкоду особі.

Можемо вказати на тенденцію до поступового скорочення строків судового контролю, які визнаються вказаним Судом адекватними цілям ст. 5 Конвенції, за звичайних умов. Разом з тим, суд вважає на об'єктивні і виняткові, як правило, надзвичайні обставини, які виправдують більш тривале здійснення судового контролю.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – N 40. – Ст. 263.
2. Рішення в справі *The De Jong, Baljet and Van den Brink v the Netherlands* від 22 травня 1984 р.
3. Рішення в справі *The Brogan and Others v. the United Kingdom* від 29 листопада 1988 р.
4. Рішення в справі *Aquilina v. Malta* від 29 квітня 1999 р.
5. Рішення в справі *The T.W. v. Malta* від 29 квітня 1999 р.
6. Рішення в справі *The Dikme v. Turkey* від 11 липня 2000 р.
7. Рішення в справі *Kandzhov v. Bulgaria* від 6 листопада 2004 р.
8. Рішення в справі *The Duinhof and Duijf v. the Netherlands* від 22 травня 1984 р.
9. Рішення в справі *The De Jong, Baljet and Van den Brink v the Netherlands* від 22 травня 1984 р.
10. Рішення в справі *The Van der Sluijs, Zuiderveld and Klappe v. the Netherlands* від 22 травня 1984 р.
11. Рішення в справі *The Taş v. Turkey* від 14 листопада 2000 р.
12. Рішення в справі *Rigoropoulos v Spain*, 37388/97 від 12 січня 1999 р.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ «КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ»

КОРОБКА А. Ю., ОНОШКО Т. В.

студентки

Науковий керівник: ПАНАСЮК О. А.

асистент

Полтавського юридичного інституту

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого м. Полтава, Україна

Комп'ютерні злочини характеризуються значною суспільною небезпечністю, що зумовлюється надзвичайною важливістю об'єкта посягань, значущістю, цінністю та певною уразливістю комп'ютерної інформації. Комп'ютеризація суспільства зазнає подальшого розвитку. Упровадження комп'ютерних технологій майже в усі сфери життєдіяльності людини дає нові можливості для створення і здійснення нових злочинних схем.